

Branko Hanžek, Arijana Kolak Bošnjak

Milenijska izložba u Budimpešti 1896. godine

Sažetak: U radu je dan osvrt na Milenijsku izložbu Kraljevine Ugarske koja je održana u Budimpešti 1896. godine. Dan je uvid u povijesne okolnosti povezane s tim događajem kao i uvid u nastup kraljevina Hrvatske i Slavonije u sklopu izložbe. Nastup se odvijao u tri paviljona: šumarskom, gospodarsko-industrijskom i umjetničko-povijesnom. Poseban osvrt posvećen je izlagačima u gospodarsko-industrijskom paviljonu s ciljem da se istakne osobita isprepletenost gospodarstva, znanosti, tehnike i nastave. Pojedini izlagači iz Hrvatske i Slavonije za svoj su istaknuti nastup dobili medalje, odnosno Diplomu priznanicu. Nastup poznatijih izlagača detaljnije je obrazložen, a osobita pozornost posvećena je prirodi njihovih izložaka odnosno tehničkih pronalazaka, gotovo u smislu izuma.

Ključne riječi: Milenijska izložba, Budimpešta, kraljevine Hrvatska i Slavonija, gospodarsko-industrijski paviljon, izlagači i njihovi izumi, medalje, Diploma priznanica

Uvod

Promatrajući isprepletenost gospodarstva, znanosti, tehnike i nastave na Milenijskoj izložbi u Budimpešti 1896. postavilo nam se pitanje je li moguće da danas sve manje uvažavamo poslovicu (stanovište?) da je povijest učiteljica života. Promatrajući odnos nastave prema gospodarstvu kao da smo zaboravili sve ono što su tadašnji suvremenici mislili o nastavi kao aktivnom pokretaču razvitka gospodarstva. Ili je možda još dramatičnije kad je riječ o tome? Je li došlo ne do zanemarivanja, nego čak do namjernog odbacivanja važnosti uloge nastave u razvitku gospodarstva? Nadajmo se da će buduće generacije biti

mnogo objektivnije u pretresanju tog pitanja i da neće prihvaćati danas tužno prevladavajuća stanovišta da je nastava samo trošak. Stoga ćemo ovaj rad nastojati učiniti što korisnijim i pružiti perspektivni uvid i jasniji osvrt na neka- dašnju ulogu nastave u razvitku gospodarstva. Namjera nam je dati valjanu osnovu za postavljanje novih ideja ili stanovišta u tijek sveukupnog navedenog razvitka.

U vezi s izložbom valja istaknuti nekoliko momenata koji su s njom povezani. Dana 4. svibnja 1884. donesen je Zakonski članak o autorskom pravu. Njim je regulirano autorsko pravo tako da je opći rok trajanja autorskih prava 50 godina poslije smrti autora. Taj propis uređivao je pitanje književnih djela, glazbenih djela, javnih predstava, igrokaza, glazbenih djela i glazbenih igrokaza, proizvoda obrazovne umjetnosti (crtanja, rezbarstva, slikarstva, kiparstva), zemljioslovnih i zemljopisnih mapa, prirodoznanstvenih, mjerstvenih, graditeljskih i drugih tehničkih crteža i likova i, konačno, svjetlopisa (fotografije) [1]. Zakonski članak o povlasticah na izume od 12. listopada 1895. uređivao je davanje povlastice za svaki novi izum koji se uz pomoć obrta dao unovčiti [2]. Zakon o zaštiti pronalazaka (zakon o patentima) od 11. siječnja 1897. isključio je davanje patenata koji ističu naučna pravila i načela [3].

U knjizi *Kraljevine Hrvatska i Slavonija na tisućgodišnjoj zemaljskoj izložbi Kraljevine Ugarske u Budimpešti 1896.* navedeni su u Odjeljku: Paviljon industrije, Skupini III, rubrici: Nastava, podrubrikama: I. Javna obuka, II. Znanstveni zavodi i muzeji, III. Stručna naobrazba, IV. Učila, učevne knjige i učevna sredstva, pravni i fizički subjekti koji su trebali izlagati na toj izložbi [4]. Zanimljivo je da pravni subjekti nisu bili u mogućnosti dobiti neku nagradu (medalju ili Diplomu priznanicu) te je to bilo rezervirano za fizičke osobe. Tako je u spomenutoj knjizi navedeno da će na Milenijskoj izložbi izlagati Kraljevska velika gimnazija u Gospiću te da će, među ostalim, profesor Vaclav Pavlat (koji je bio zaposlenik te škole) izložiti svoj izum elektroforno munjilo. Profesor Pavlat za svoj je izložak dobio Diplomu priznanicu prema odluci (ocjeni) skupinske porote, koja je ocijenila da rad na tom pronalasku ima karakter vrijedne djelatnosti. S druge strane, u knjizi je navedeno da će izlagati Fizikalni zavod Kr. sveučilišta Franje Josipa I. koji će izložiti aparate za akustičke rotacije i za prisposobu jakosti zvuka, dok je Veliku zlatnu medalju dobio sveučilišni profesor dr. Vinko Dvořák. Diplome priznanice i medalje podijeljene su također za učila i knjige. Od 24 imenom i prezimenom navedene osobe u spomenutoj knjizi, šest ih je nagrađeno (dvije Izložbenom medaljom, a četiri Diplomom priznanicom). Zanimljivo je da je Sudioničku medalju dobio i dr. Srećko Bošnjaković za knjigu *Vina Hrvatske i Slavonije*. Dio te knjige je i *Uputa za izraživanje i ocjenu vina*, koja je objavljena 1896. u Zagrebu i kao zasebna knjiga. Iako su u knjizi koja je prethodila izložbi navedeni pravni i fizički subjekti (i javni i privatni), u njoj Bošnjaković nije spomenut.

1. Povijesne okolnosti

Milenijska izložba u Budimpešti održana je u sklopu obilježavanja tisućite godišnjice doseljavanja Mađara u Karpatski bazen. Ona je bila središnji događaj te obljetnice, a svijetu je trebala pokazati gospodarski i kulturni razvoj Ugarske od doseljavanja Mađara te napredak Ugarske koji se dogodio u razdoblju nakon sklapanja Austro-Ugarske nagodbe, odnosno nakon što je Ugarska stekla visok stupanj samostalnosti u odnosu na austrijski dio Monarhije i proširiti sliku o Mađarima kao stabilnoj i "velikoj" naciji, koja ispunjava civilizacijsku misiju na prostoru koji je zaposjela.¹

1.1. Pripreme za Milenijsku izložbu

Pripreme za Milenijsku izložbu trajale su gotovo cijelo desetljeće, a Mađari su se potrudili promovirati je u svakoj prilici.² U Banskoj Hrvatskoj (kraljevine Hrvatska i Slavonija) već se tijekom 1894. intenzivno radilo na tome da Hrvatska i Slavonija budu na izložbi što dostojnije zastupane. U svibnju 1894. predstavnici Osječke trgovačko-obrtničke komore, koji su bili iznimno zainteresirani za sudjelovanje na Milenijskoj izložbi, obratili su se banu Khuen-Héderváryju i Zemaljskoj vladi tražeći konkretne upute za pripreme za izložbu. Tad im je obećano kako će Vlada podnijeti Saboru prijedlog za dodjelu subvencija za sudjelovanje na izložbi u Budimpešti i to s objašnjenjem kako je sudjelovanje na toj izložbi važno s ekonomskog aspekta. Khuen je tu tvrdnju ponovio u Saboru, koji je zatim odobrio 100.000 forinti za sudjelovanje na Milenijskoj izložbi, unatoč prosvjedu pravaša, koji su tad činili vrlo slabu parlamentarnu oporbu.³

Zatim je, nakon što je u Budimpešti osnovan Zemaljski izložbeni odbor koji je bio glavno tijelo za izložbene poslove, takav odbor osnovan i u Banskoj Hrvatskoj. Hrvatski ban Khuen-Héderváry 1. prosinca 1894. putem Naredbe o sudjelovanju kraljevinah Hrvatske i Slavonije na tisućgodišnjoj zemaljskoj izložbi kraljevine Ugarske u Budapešti godine 1896., ustrojio je Zemaljski izložbeni odbor kraljevina Hrvatske i Slavonije, koji je trebao biti glavno tijelo za vođenje izložbenih poslova i ustrojavanje izložbenog odjela kraljevina Hrvatske i Slavonije. Dio članova spomenutog odbora imenovao je ban, a dio je

¹Dinko Šokčević, *Hrvati u očima Mađara, Mađari u očima Hrvata. Kako se u pogledu preko Drave mijenjala slika drugoga*, Zagreb, 2006., str. 171. László Kontler, *Povijest Mađarske. Tisuću godina u zapadnoj Europi*, Zagreb, 2007., str. 296-297.

²*Povijest Mađarske*, ur. Péter Hanák, Zagreb, 1995., str. 175.

³Kroatien auf der Milleniums-Ausstellung, *Agrarmer Zeitung* (dalje: *AZ*), br. 107, 10. 5. 1894., str. 5. *Grazer Volksblatt*, br. 166, 25. 7. 1894., str. 1. D. Šokčević, *Hrvati u očima Mađara*, str. 175.

izabran po pojedinim institucijama pa su, među ostalim, po jednog člana trebali imenovati Kraljevsko sveučilište Franje Josipa I. i JAZU, Hrvatsko naravoslovno (prirodoslovno) društvo i Društvo inženjera i arhitekata za Hrvatsku i Slavoniju. Od sveučilišnih profesora u organizaciji izložbe vezano za prirodne znanosti važno su mjesto zauzeli dr. Antun Heinz, dr. Mijo Kišpatić te dr. Dragutin Gorjanović, dok je na sjednicama Zemaljskog izložbenog odbora Sveučilište zastupao prof. dr. Vinko Dvoržak (Dvořák).⁴ Prema odredbama spomenute

O sudjelovanju kraljevinah Hrvatske i Slavonije na tisućgodišnjoj zemaljskoj izložbi kraljevine Ugarske u Budapešti godine 1896.

Kako je našim čitateljima poznato, radi se već živo na tom, da bude naša domovina na tisućgodišnjoj zem. izložbi kraljevine Ugarske što dostojnije zastupana, a da bude spomena o pripremama za tu izložbu i u našim „Vjestim“ pribudjemo predloženo:

A. Naredba.

banu kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 1. prosinca 1894. broj 4325 predsjed. glede sudjelovanja kraljevinah Hrvatske i Slavonije na tisućgodišnjoj zemaljskoj izložbi kraljevine Ugarske u Budimpešti godine 1896.

Da budu kraljevine Hrvatska i Slavonija prema zakonom ustanovljenom i zajamčenom im državopravnom položaju što dostojnije zastupane na tisućgodišnjoj zemaljskoj izložbi kraljevine Ugarske u Budimpešti godine 1896., na koju su izložbu ove kraljevine po kralj. ugarskoj vladi pozvane, nalazim odrediti sljedeće:

§. 1.

Za središnje vođenje izložbenih posalah i za ustrojenje posebnog izložbenog odjela kraljevinah Hrvatske i Slavonije na tisućgodišnjoj zemaljskoj izložbi kraljevine Ugarske, koja će se održavati godine 1896. u Budimpešti, ustrojava se zemaljski izložbeni odbor.

§. 2.

Sjedište zemaljskog izložbenog odbora jest Zagreb.

Naslov mu je: „Zemaljski izložbeni odbor kraljevinah Hrvatske i Slavonije za sudjelovanje na tisućgodišnjoj zemaljskoj izložbi kraljevine Ugarske u Budimpešti godine 1896.“

Pečat mu je sjedinjeni grb kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije sa krunom sv. Stjepana.

§. 3.

Na čelu zemaljskog izložbenog odbora stoji predsjednik, a zamjenjuje ga podpredsjednik, koje imenuje ban kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Članovi zemaljskog izložbenog odbora jesu dielom imenovani po banu kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, dielom izabrani po pojedinih korporacijah, na sudjelovanje pozvanih.

§. 4.

Zemaljski izložbeni odbor imade uglaviti načelna pitanja, koja se tiču sudjelovanja kraljevinah Hrvatske i Slavonije, kao i način toga sudjelovanja na gore spomenutoj izložbi.

§. 5.

Zemaljski izložbeni odbor donasja zaključke absolutnom većinom prisutnih glasovah.

Pravo potvrde donesenih zaključakah pridržaje si ban kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

§. 6.

Na sjednice zemaljskog izložbenog odbora pozivaju se članovi pismenim pozivom predsjednika, a u njegovom zaprečenju podpredsjednika.

Sjednica može donieti zaključak, ako je barem šest članovah prisutnih.

§. 7.

O sjednicah zemaljskog izložbenog odbora vode se zapisnici. Zapisnik ovjerovljuju osim predsjednika, odnosno podpredsjednika i tajnika, imenovanog po banu kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, još dva za to izabrana odbornika.

§. 8.

U svrhu brzog toka i provadjanja izložbenih posalah ustrojava se kod zemaljskog izložbenog odbora posebni eksekutivni odbor.

Predsjednik zemaljskog izložbenog odbora jest ujedno predsjednikom eksekutivnog odbora, a podpredsjednikom potonjeg jest posebna po banu imenovana osoba.

Eksekutivni odbor sastoji od potrebitog broja po banu imenovanih članovah i tajnika zemaljskog izložbenog odbora.

§. 9.

Eksekutivni odbor može stvarati zaključke samo u okviru donesenih i potvrđenih zaključakah zemaljskog izložbenog odbora, i to, ako je prisutna barem četvrtina članovah.

Perovodju eksekutivnog odbora imenuje predsjednik zemaljskog izložbenog odbora.

§. 10.

Za obavljanje perovodnih, pisarskih i inih u savezu s time s'ojedih posalah, ustrojava se izložbeni ured, koji stoji pod neposrednom upravom predsjednika, odnosno podpredsjednika zemaljskog izložbenog odbora.

§. 11.

U svakoj županiji imade se za područje njezino i područnih gradovah ustrojiti posebni županijski izložbeni odbor pod predsjedništvom kr. velikog župana dotične županije.

Županijski izložbeni odbor sastoji od dvadeset po kralj. velikom županu imenovanih članovah.

Županijski izložbeni odbori stoje u neposrednom obćenju sa predsjedništvom zemaljskog izložbenog odbora u Zagrebu, od kojega će primati potrebite obavijesti i naputke i na koji se imadu obraćati u izložbenih poslovih.

Sl. 1.: Naredba o sudjelovanju kraljevinah Hrvatske i Slavonije na tisućgodišnjoj izložbi kraljevine Ugarske u Budapešti godine 1896.

⁴Viesti zemaljskog izložbenog odbora, br. 4, 11. 3. 1895., br. 24, 15. 5. 1895.

Naredbe i na nižim razinama, tj. u svakoj županiji trebali su se ustrojiti posebni izložbeni odbori kojima su predsjedali veliki župani.⁵

Odbor se s prve sjednice održane 29. prosinca 1894. obratio novinstvu tražeći potporu za svoj rad, a opravdavajući sudjelovanje na izložbi tvrdnjom kako ono potpuno odgovara državnom položaju kraljevina Hrvatske i Slavonije, odnosno kako će one na izložbi imati posve odijeljen teritorij označen kao 'Izložba kraljevina Hrvatske i Slavonije'.⁶ I zaista, hrvatsko-slavonski izložbeni prostor bio je zaseban i prostirao se na 11 000 m².⁷

Zahtjev spomenutog Odbora prema novinstvu nije bio bez razloga. Naime, hrvatska javnost bila je podijeljena oko sudjelovanja, čemu su kumovale političke okolnosti, odnosno prijeporni odnosi između Hrvata i Mađara.

1.2. Odnosi između Hrvatske i Ugarske u vrijeme pripreme Milenijske izložbe

Hrvatsko-ugarskom nagodbom iz 1868. godine trebao je biti definiran položaj Trojedne kraljevine, tj. kraljevina Hrvatske i Slavonije u novouređenoj državnoj zajednici, Austro-Ugarskoj Monarhiji. Nagodbom je trebao završiti proces kojim se nastojala osigurati stabilnost u Monarhiji i učvrstiti njezin položaj kao velesile na međunarodnoj političkoj pozornici.

No, Nagodba je donesena u ozračju manipulacije izbornim procesom pri čemu su pristaše unije s Ugarskom odnijele pobjedu i ubrzo potom sklopile Nagodbu odrekavši se financijske i gospodarske samostalnosti kraljevina Hrvatske i Slavonije, što je za posljedicu imalo stalne međusobne sukobe i veliko nezadovoljstvo hrvatske strane. Usto, odredbe Nagodbe u pojedinim su dijelovima bile nedorečene, a hrvatska i mađarska verzija nagodbenog ugovora također nisu bile identične, što je dovodilo do čestih zloporaba s mađarske strane kao snažnijeg političkog faktora i nezadovoljstva hrvatske strane svojim statusom. Hrvatska strana smatrala je, naime, kako je Nagodbom potvrđena njezina državnost, jer je imala zaseban teritorij, zakonodavstvo i vladu te je priznata

⁵Nedugo nakon što je Naredba donesena počeli su se osnivati i županijski odbori za organizaciju Milenijske izložbe. *Zur Millenium-Ausstellung*, AZ, br. 291, 19. 12. 1894., str. 5.

⁶Viesti Društva inženjera i arhitekata u Hrvatskoj i Slavoniji, br. 3, 1895., str. 25-32. *Die Milleniums-Ausstellung*, *Montags-Zeitung*, br. 846, 11. 11. 1895., str. 3.

⁷Cijela izložba prostirala se na 120 000 m², a imala je više od 21 000 izlagača. Milan Krešić, *Izvišće o milenijskoj izložbi kraljevine Ugarske i kod te prigode sudjelujuće Bosne i Hercegovine te kraljevina Hrvatske i Slavonije god. 1896.*, Zagreb, 1897., str. 6-7. *Viesti Društva inženjera i arhitekata u Hrvatskoj i Slavoniji*, br. 3 (1895), str. 32.

kao politička nacija, dok je mađarska strana tumačila kako je tek jednom dijelu svoje države dala određeni stupanj autonomije.⁸

Upravo zbog tako različitog tumačenja položaja kraljevina Hrvatske i Slavonije dolazilo je do prijepora između Hrvata i Mađara, a oni su još ojačali nakon što je mađarski nacionalizam od 1880-ih ponovno počeo jačati. Taj nacionalizam najsnažnije su osjetili nemađarski narodi u Ugarskoj, ali bio je uperen i prema Hrvatskoj i Slavoniji i to pokušajima da se okrnji njihova autonomija. Mađari su postupcima poput postavljanja dvojezičnih hrvatsko-mađarskih ploča na javne institucije u Hrvatskoj i Slavoniji kao i osnivanjem mađarskih škola te uvođenjem obvezatnog učenja mađarskog jezika u gimnazije, što je 1894. uveo upravo ban Khuen-Héderváry, snažno nasrtali na hrvatsku autonomiju nastojeći postići političku prevlast nad Hrvatskom i Slavonijom.

U Ugarskoj su, naime, pristaše mađarskog nacionalizma vodile službenu politiku, najprije Kálmán Tisza, za čije se vladavine (1875. – 1890.) mađarizacija počinje poticati i sredstvima koja su kršila zakon, a 1895. na čelo mađarske vlade došao je Dezső Bánffy, vatreni branitelj mađarskog suvereniteta.⁹ No, valja naglasiti kako su Mađari podržavali nagodbeni sustav, koji je osiguravao mađarsku prevlast u istočnom dijelu Monarhije te okvir za gospodarski i kulturni razvoj Mađara i njihove nacionalne politike.¹⁰ Khuen-Héderváry poslan je u Zagreb zbog nezadovoljstva Hrvata nagodbenim sustavom i mađarizacijom, a s ciljem da učvrsti dualizam i oslabi protumađarske težnje. No, efekt je bio suprotan, iako je uspio otupiti oporbenu oštricu.

1.3. Gospodarski interes Hrvatske za sudjelovanje na Milenijskoj izložbi

Nezadovoljstvo hrvatske strane nije proizlazilo samo iz političkih prijepora s Mađarima nego i zbog gospodarskog zaostajanja Hrvatske i Slavonije. Zbog svega navedenog trebalo je privoljeti pojedince iz različitih sfera javnog života da sudjeluju na Milenijskoj izložbi, koja je imala i veliko političko značenje za Mađare. Njom se, naime, potvrđivala mađarska politika oblikovana u razdoblju dualizma, a temeljila se na golemom gospodarskom i kulturnom razvoju

⁸L. Kontler, *Povijest Mađarske*, str. 287. Éva Somogyi, Hrvatska u zajedničkom sustavu, *Hrvatsko-mađarski odnosi. Zbornik radova*, ur. Milan Kruhek, Zagreb, 2004., str. 264.

⁹Iván Berényi Ml., Komu ni khuenovština nije bila dostatno prougarska, *Prekretnice u suživotu Hrvata i Mađara. Ustanove, društvo, gospodarstvo i kultura*, ur. Pál Fodor, Dinko Šokčević, Budimpešta, 2015., str. 92, 97.

¹⁰L. Kontler, *Povijest Mađarske*, str. 286-288, 293-296. Ladislav Heka, Grof Karlo (Károly) Khuen-Héderváry i Hrvati, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, br. 3 (2016), str. 1072-1073.

BAN DRAGUTIN grof KHUEN-HÉDERVÁRY

Sl. 3.: Ban Khuen-Héderváry [12]

Ugarske, što je, pak, bila čvrsta podloga za daljnje jačanje mađarskog nacionalizma, a to hrvatskoj javnosti nije promaknulo.¹¹

Vlada i provladin tisak poduzeli su zato korake kako bi paviljon Hrvatske i Slavonije izgledao što impresivnije. Hrvatska vlada od pojedinih je stručnjaka naručivala radove za izložbu.¹² Ban Khuen-Héderváry poticao je odlazak na izložbu argumentom da hrvatsko gospodarstvo od nje može imati konkretnu korist jer će svoje proizvode predstaviti mađarskim poslovnim krugovima i potrošačima, što je s obzirom na gospodarski razvoj u Ugarskoj bio zaista čvrst argument.

¹¹L. Kontler, *Povijest Mađarske*, str. 296-297. D. Šokčević, *Hrvati u očima Mađara*, str. 171-172. Željko Holjevac, Mađaroni i mađarizacija između mita i zbilje u svjetlu hrvatsko-mađarskih odnosa u 19. stoljeću, *Hrvati i manjine u Hrvatskoj: moderni identiteti*, ur. Marijana Marinović, Zagreb, 2014., str. 112-113.

¹²Tako je osim Bošnjakovićeva rada vezanog uz hrvatsko-slavonska vina Zemaljska vlada naručila, a zatim u Budimpešti i izložila djelo Antuna Lobmayera *Kr. primaljsko učilište i zemaljsko rodilište u Zagrebu od 1877. do 1896.* te knjigu *Školstvo u Hrvatskoj i Slavoniji od njegova početka do konca god. 1895. uz prijedlog humanitarnih i kulturnih zavoda. Sastavljeno po službenim podacima prigodom milenijske izložbe u Budimpešti godine 1896.* Osim toga, i slikari i fotografi dobili su također narudžbe da naprave određena djela za izložbu i za to su dobili novčanu naknadu. Usp. Oto Švajcer, Sigmund Lansinger, biografski osvrt na razdoblje do 1896. godine, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 8 (1984.), str. 86.

Naime, proizvodnja ugarskog gospodarstva u nagodbenom se razdoblju povećala najmanje tri puta, rastao je bruto društveni proizvod, a u najmodernijim granama industrije, tj. kemijskoj i industriji električne energije, bila je među najnaprednijim zemljama svijeta.¹³ Milan Krešić, tajnik Trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu vidio je, pak, na mađarskoj izložbi izvrstan primjer napretka, koji bi i Hrvate trebao potaknuti na ustrajnost i jače pregnuće.¹⁴ Promicanju sudjelovanja i odlaska na izložbu pridružile su se i provladine novine, *Narodne novine* i *Agrar Zeitung*, donoseći članke u kojim se pozitivno pisalo o Mađarima i hrvatsko-mađarskim odnosima, a uspješno predstavljanje Hrvatske i Slavonije na izložbi smatrale su potvrdom opravdanosti postojanja hrvatsko-ugarske državne zajednice.¹⁵

1.4. Prijepori oko sudjelovanja na Milenijskoj izložbi

Dio novinstva protivio se sudjelovanju na izložbi i odlasku hrvatskih građana na taj događaj. Dakako, riječ je bila o oporbenim novinama, prije svega o listu *Obzor*, koje su upregnule sve svoje kapacitete kako bi negativno predstavile spomenutu izložbu i pokušale odgovoriti pojedince iz Hrvatske i Slavonije od sudjelovanja. U svojoj argumentaciji koristili su ponajprije državno-pravne elemente. Izložba je u tim novinama prikazana kao reprezentacija jedinstva mađarske države, što su smatrali povredom hrvatske autonomije, odnosno same Nagodbe, a sve one koji su podržavali obilježavanje tisućljetnice prozvali su zbog potpore politici koja želi stopiti Hrvatsku s Ugarskom.¹⁶ Pravaši su se opirali ideji odlaska na obljetnicu tisućljetnice argumentima kako je to ekskluzivno mađarski blagdan i kako Hrvati tamo nemaju što tražiti. Argumentacija hrvatskih oporbenih novina objavljena je i u nekim njemačkim novinama koje također nisu podržavale mađarsku proslavu i tad je bila višeslojna. Prije svega, zamjeralo se hrvatskoj vladi što je za izgradnju hrvatsko-slavonskog paviljona za Milenijsku izložbu odlučila izdvojiti više od 100.000 forinti, a dodatnih tri do četiri tisuće staviti hrvatsko-slavonskom Zemaljskom izložbenom odboru na raspolaganje, dok je za izložbu u Zagrebu 1891. godine ban dopustio samo 20.000 forinti. Zatim se negodovalo zbog informacije da bi Riznica zagrebačke katedrale trebala dati svoje blago kako bi pomogla povećati “izložbu stare mađarske umjetnosti”, iako je ostavljen tračak nade da biskup Posilović neće dopustiti da se to blago izloži drugdje osim u hrvatskom paviljonu. Usto, u članku se tvrdi kako je Milenijska izložba zapravo isključivo mađarska izložba pri

¹³L. Kontler, *Povijest Mađarske*, str. 307, 313.

¹⁴M. Krešić, *Izvišće*, IV.

¹⁵D. Šokčević, *Hrvati u očima Mađara*, str. 176, 186.

¹⁶D. Šokčević, *Hrvati u očima Mađara*, str. 176-179.

Sl. 4.: Izvješće o Milenijskoj izložbi koje je sastavio Milan Krešić [13]

čemu su drugi ugarski nemađarski narodi samo iskorišteni da bi se prikazala mađarska veličina, odnosno da Mađari na taj način podređuju druge narode Krune sv. Stjepana i da im izložba služi samo za njihov šovinizam i ruganje drugim narodima u Ugarskoj.¹⁷

Kad je već bilo izvjesno kako će Hrvatska i Slavonija biti zastupljene na izložbi, u oporbenom tisku promijenjena je taktika te se publiku nastojalo uvjeriti kako one neće biti dostojno predstavljene s obzirom na proračun koji je određen za tu svrhu.¹⁸ To pitanje postavljeno je s pravom, a poslije se pokazalo kako su troškovi sudjelovanja Hrvatske i Slavonije na toj izložbi bili višestruko veći.¹⁹ Negativno stanovište prema obilježavanju tisućljetnice dolaska Mađara u Karpatski bazen zabilježeno je, kako je spomenuto, i u jednom dijelu njemačke javnosti, ali posebno su nezadovoljni tim bili nemađarski narodi u Ugarskoj, koji nisu prihvatili ideju jedinstvene mađarske političke nacije, u koju su i oni trebali biti uključeni, a još više su bili ozlojeđeni jačanjem mađarskog nacionalizma te su na Kongresu narodnosti, koji je održan 1895. u Budimpešti, odbili sudjelovati na Milenijskoj izložbi, što je hrvatski oporbeni tisak podržao.²⁰

1.5. O sudjelovanju na Milenijskoj izložbi

Akcija oporbe što se tiče sudjelovanja na izložbi bila je osuđena na propast zato što su poslovni ljudi iz Hrvatske i Slavonije sudjelovanje prepoznali kao izvrstan prostor za promociju na jedinstvenom austrougarskom tržištu, ali i šire, jer su na izložbu stizali posjetitelji iz različitih dijelova Europe. Posljedica je to određenog gospodarskog i kulturnog razvoja u Hrvatskoj i Slavoniji od 1890-ih pa je na izložbi sudjelovalo čak 9278 izlagača iz tih zemalja.²¹ Usto, i sam je vladar dao izložbi svoju velikodušnu podršku. Naime, Franjo Josip čak je otvorio kraljevsku riznicu mađarskim istraživačima, a Izložbenom odboru stavio je na raspolaganje sve predmete koji su vezani uz mađarsku povijest.

Ipak, o broju posjetitelja postojale su različite informacije. Iz izvješća M. Krešića čini se kako broj posjetitelja nije bio zadovoljavajući iako su Mađari poduzeli sve potrebno kako bi izložba bila što uspješnija, a to je značilo i što

¹⁷Feuilleton. Die magyarische Milleniums-Ausstellung, *Reichspost*, br. 69, 23. 3. 1895., str. 68. Usp. Goran Arčabić, *Korak do novog stoljeća: gospodarska izložba u Zagrebu 1891.*, Zagreb, 2007.

¹⁸Kroatien und die Budapester Ausstellung, *AZ*, br. 86, 13. 4. 1896., str. 2.

¹⁹*Kärntner Zeitung*, br. 188, 18. 8. 1896., str. 7.

²⁰D. Šokčević, *Hrvati u očima Mađara*, str. 172-173, 177-178. L. Kontler, *Povijest Mađarske*, str. 287-288, 297. Usp. Die Eröffnung der Milleniums-Ausstellung in Budapest, *Das interessante Blatt*, br. 19, 7. 5. 1896., str. 7. Die Tausendjahrfeier in Ungarn, *Freie Stimmen*, br. 14, 1. 2. 1896.

²¹D. Šokčević, *Hrvati u očima Mađara*, str. 173. Ž. Holjevac, "Mađari i mađarizacija", str. 113-114. M. Krešić, *Izvješće*, str. 251.

Von der kroatishen Ausstellung.

Agram, 21. Juli.

Der kroatishen Abtheilung der Millenniums-Ausstellung wird seitens der Besucher großes Interesse entgegengebracht. Wir haben bereits einige der durchwegs äußerst günstigen Urtheile mitgetheilt, welche über unsere Exposition ausgesprochen wurden, und nun liegt uns abermals ein solches vor, und zwar in einem Berliner Blatte, „Das Volk“. In der Nummer vom 15. d. Mts. bespricht dasselbe die kroatishche Ausstellung in sehr sachgemäßer und schmeicheltlicher Weise. Zunächst bedauert der Verfasser des Artikels, daß der Deutsche im Reiche draußen von unserem Vaterlande wenig mehr als die Namen „Kroat“ und „Pandur“ kennt und lediglich weiß, daß es „so nach dem Balkan hin“ liege und Schweinezucht treibe. Es zu bereisen, daran denke man nicht. Sodann fährt der Artikel fort:

Sehr zu paß für den, der sich ein gerechtes Urtheil bilden will, kommt die kroatishche Abtheilung auf der ungarischen Tausendjahrausstellung. Sie gehört da hinein, weil Kroatien im engsten staatsrechtlichen Verbande mit Ungarn steht. Zwar hat

Sl. 5.: Članak iz *Agramer Zeitung*a [14]²³

posjećenija. Tako su stranim novinarima osigurali slobodan prijevoz i besplatan boravak kako bi oni “(...) opjevali golemi napredak mađarske kulture i bezgranično gostoprimstvo u Budimpešti”, a Mađarske državne željeznice svim su posjetiteljima izložbe ponudile velik popust.²²

Naravno, provladine novine izvještavale su pozitivno o izložbi kao takvoj, ali i o uspjehu Hrvatsko-slavonskog odjela izložbe donoseći prije svega pozitivne komentare stranih posjetitelja koji su vidjeli Hrvatsko-slavonski paviljon. Zanimljivo je izvješće *Agramer Zeitung* prenio iz berlinskog lista *Das Volk*, u kojem je, prema ocjeni urednika, hrvatska izložba ocijenjena na vrlo zgodan i laskav način. Čitajući spomenuti članak vidljivo je kako njemačka javnost izvan

²²M. Krešić, *Izvjeshće*, str. 243. Millenniumsausklänge, *Pettauer Zeitung*, br. 22, 31. 5. 1896., str. 3. D. Šokčević, *Hrvati u očima Mađara*, str. 190.

²³Prijevod. Zagreb, 21. srpnja Za hrvatski odjel Milenijske izložbe posjetitelji su pokazali veliko zanimanje. Već smo izvjestili o nekim iznimno povoljnim mišljenjima izrečenim o našoj izložbi, a sad pred nama leži ponovno jedno takvo, i to iz njemačkih novina *Das Volk*. U broju 15. od ovog mjeseca govori isti o hrvatskoj izložbi na vrlo zgodan i laskav način. Najprije autor članka žali što Nijemac u Carstvu o našoj domovini manje-više zna ime “Hrvat” i “Pandur” te da leži “tamo prema Balkanu” i u njoj se bavi uzgojem svinja. Da je se proputuje na to se ni ne pomišlja. Zatim se članak nastavlja: U vrlo povoljnom trenutku za one koji žele stvoriti pravedno mišljenje dolazi hrvatski odjel na mađarskoj Milenijskoj izložbi. On tamo pripada jer Hrvatska stoji u uskom državno-pravnom savezu s Ugarskom.

Monarhije nije bila upoznata s kraljevinama Hrvatskom i Slavonijom, osim što joj je bilo poznato ime 'Hrvat' i 'Pandur' te činjenica da leži "tamo prema Balkanu" i da se ondje uzgajaju svinje. S obzirom na to, autor članka ugodno je iznenađen novim saznanjima o tim kraljevinama, koja su predstavljena u paviljonu hrvatske izložbe.²⁴

Na izložbu se iz Hrvatske i Slavonije ipak odlazilo, ponekad i korporativno. No oporba je u svojim novinama i dalje uporno pozivala građane da ne idu na izložbu i izvještavala o demonstracijama protiv izložbe u Hrvatskoj i Slavoniji te drugim dijelovima Monarhije i izvan nje. O samoj se izložbi u oporbenom tisku vrlo malo pisalo, izvješćujući uglavnom o negativnim pojavama i njezinu neuspjehu. Hrvatske oporbene novine također su negativno reagirale na tekstove mađarskih novina koje su donosile pozitivne ocjene o Hrvatskoj na temelju onog što je predstavljeno u hrvatsko-slavonskom paviljonu.²⁵ Javnost je i tijekom izložbe bila podijeljena oko toga treba li na nju ići. Tako je prijedlog tajnika Zagrebačke trgovačko-obrtničke komore M. Krešića da ta institucija korporativno posjeti izložbu odbijen, iako se članovi nisu protivili pojedinačnom posjetu. Krešić je članove Komore ipak pokušao nagovoriti na posjet, tvrdeći kako Hrvatska i Slavonija na izložbi sudjeluju kao neovisno kraljevstvo, ali to nije polučilo uspjeh.²⁶

Osim Milenijske izložbe, u sklopu obilježavanja tisućljetnice odvijali su se i različiti kongresi, skupovi, koncerti, predstave i drugi kulturni događaji pa je Budimpešta tih šest mjeseci, od svibnja do listopada 1896., bila ono što danas poznajemo pod nazivom europska prijestolnica kulture, što je dodatno moglo utjecati na velik interes izlagača iz Hrvatske i Slavonije.

2. Izlagači iz Hrvatske i Slavonije u industrijsko-gospodarskom paviljonu

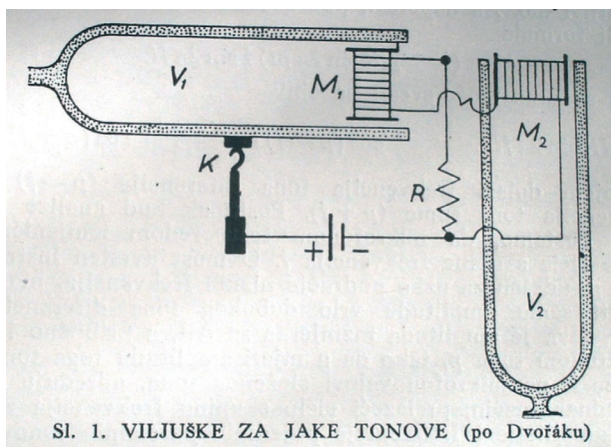
U Budimpešti je 1896. na Milenijskoj izložbi profesor fizike na Sveučilištu u Zagrebu V. Dvořák dobio Veliku zlatnu medalju za izum posebnog elektroakustičkog stalnog i jakog izvora zvuka, koji je ostvaren tako da su dvije

²⁴Von der kroatischen Ausstellung, *AZ*, br. 166, 21. 7. 1896., str. 3. Pozitivna izvješća o izložbi vidi u člancima Enthüllung des Milleniums-Denkmal in Munkacs, str. 4. Die Milleniums-Ausstellung in französischer Beleuchtung, *AZ*, br. 143, 23. 6. 1896., str. 5.

²⁵D. Šokčević, *Hrvati u očima Mađara*, str. 176, 179-182, 185. Vidi članak Das Comitit Požega und das Millenium, *AZ*, br. 134, 12. 6. 1896., str. 5. Der Besuch der Kroaten in der Ausstellung, *Pester Lloyd*, br. 39, 24. 6. 1896. S druge strane, novine koje su predstavljale protivnike održavanja tisućgodišnjice izvještavale su o nedostatku posjetitelja. Vidi npr. "Ha, ha, ha!", *Reichspost*, br. 134, 24. 5. 1896., str. 18.

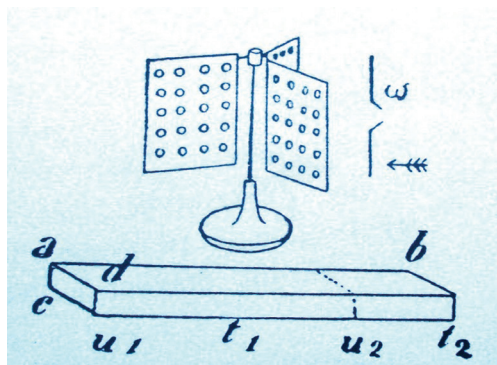
²⁶Der Besuch der Milleniums-Ausstellung, *AZ*, br. 143, 23. 6. 1896., str. 5.

glazbene vilice bile povezane isprekidanim strujama s napajanjem iz galvan-skog članka. Tako je dobiven kvalitetan uređaj koji se mogao pouzdano koristiti i kao norma zvučne frekvencije. Prema ocjeni skupinske porote, medalja je dodijeljena za novi izum i izvanredne zasluge. Porota je smatrala da je Dvořák u području javne nastave, a u vlastitoj struci, pokazao izvanredan napredak i stekao osobitu zaslugu u izvrsnosti izloženih predmeta.

Sl. 6.: Jaki izvor zvuka po Dvořáku

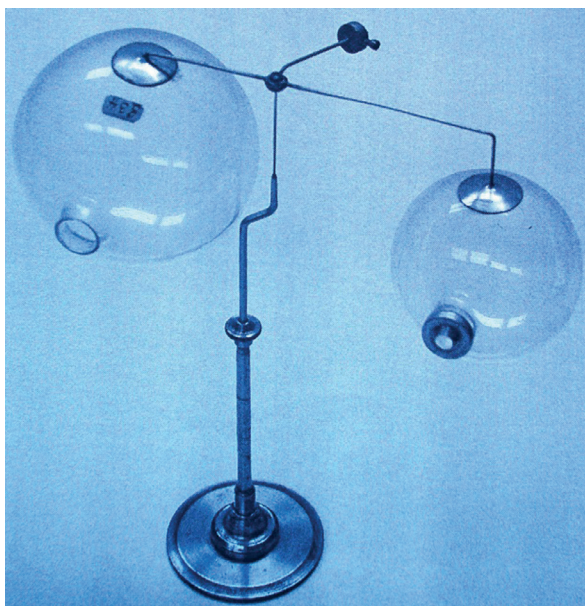
Valja se osobito zadržati na jednom Dvořákovu akustičkom aparatu. Taj poseban aparat sastojao se od tri aluminijske pločice s puno čunjastih rupica, a služio je (i danas služi) za mjerenje razine zvučne jakosti, tzv. zvukomjer (zvučni radiometar). Taj je zvučni radiometar bio tad najbolje izrade u svijetu jer ga je Dvořák prvi počeo izrađivati i mjeriti njim, a što priznaje i nobelovac H. S. W. Rayleigh. Tim se radiometrom mogla mjeriti razina zvučne jakosti tonova

Sl. 7.: Dvořákov zvučni radiometar

iste frekvencije. I to apsolutno mjeriti, dok današnji uređaji mjere samo relativne razine zvučne jakosti pa je, po mišljenju nekih hrvatskih elektroakustičara, taj stari uređaj u prednosti pred suvremenijim!

Na izložbi je predstavljen i uređaj koji je pokazivao mehaničko djelovanje zvuka. Taj se uređaj sastojao od dva Helmholtzova rezonatora (dvije staklene sfere) koja su imala otvore. Kako su ti rezonatori bili ovješeni na metalnoj igli, mogli su se okretati (u smislu revolucije planeta) i to zbog otiskivanja na zračnim vrtlozima koji su izlazili kroz otvore.

Sl. 8.: Dvořákov uređaj s Helmholtzovim rezonatorima

Dvořákov eksperiment u kojem je pokazao strujanje zraka u Kundtovoj cijevi kao i učinak prozvan po njemu i danas su citirana postignuća koja su navođena u mnogim sveučilišnim udžbenicima [5].

Izložbenu medalju dobili su i: Oton Kučera, kasniji učitelj matematike i fizike na Šumarskoj akademiji pri Mudroslovnom fakultetu također u Zagrebu, Stanko Plivelić, profesor fizike u Kraljevskoj realnoj gimnaziji i s njome spojenoj višoj trgovačkoj školi u Zemunu. Sudioničku medalju dobio je i dr. Srećko Bošnjaković, kasniji profesor kemije na Šumarskoj akademiji pri Mudroslovnom fakultetu. Prof. Vaclav Pavlat dobio je svjedodžbu priznanicu. Srebrna državna medalja dodijeljena je i izlagaču na Milenijskoj izložbi prof. dr. M. Kišpatiću.

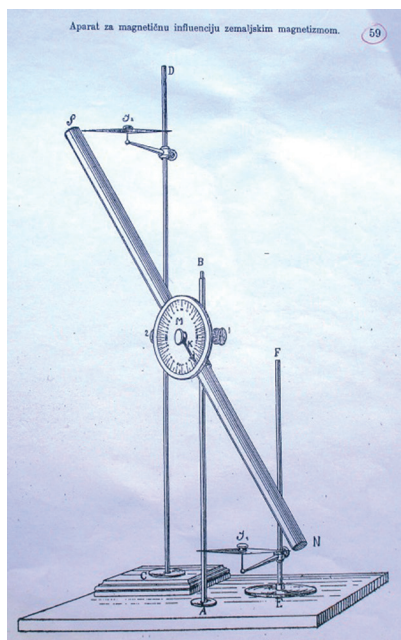

Sl. 9.: Medalje Milenijske izložbe: Medalja sudionika, lijevo), Velika medalja (u sredini), Izložbena medalja, desno) [15]

Sl. 10.: Izložbena medalja [16]

Oton Kučera (1857. – 1931.), bio je u vrijeme izložbe profesor u Velikoj realki u Zagrebu te je za svoj izložak (uređaj) za “magnetičnu influenciju” zemaljskim magnetizmom dobio Izložbenu medalju [6]. Izložbenu medalju Kučera je dobio “jer je u nastavi pokazao vrijedne zasluge”. Svoj uređaj opširno je opisao u radu objavljen u *Nastavnom vjesniku* 1898. godine. U radu ističe da dosad demonstracijski uređaji nisu dobro pokazivali glavnu činjenicu:

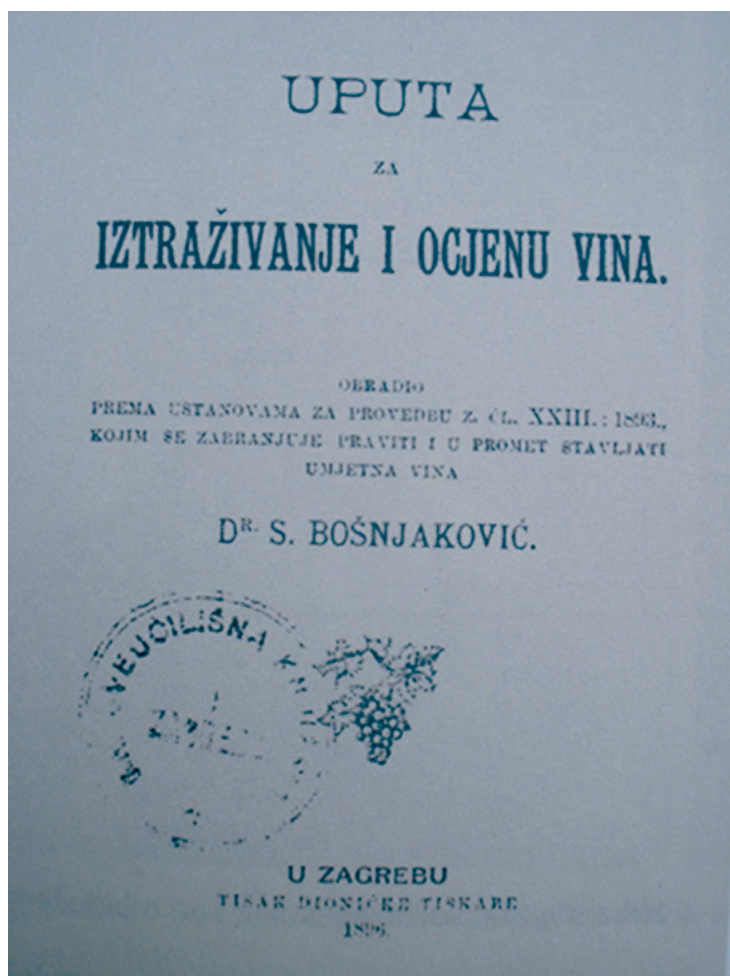

Sl. 11. Kučerin uređaj za magnetičnu influenciju zemaljskim magnetizmom

magnetiziranje u ravnini magnetskog meridijana uz kut inklinacije. Stoga je Kučera, uz potporu visoke kraljevske zemaljske vlade, konstruirao poseban uređaj koji je izradila tvrtka Lorenz u Chemnitzu. Također je istaknuo da je uređaj bio izložen 1896. na Milenijskoj izložbi u Budimpešti, gdje je dobio medalju. Nakon što je potanko opisao uređaj, Kučera je iscrpno naveo eksperimentiranje s tim uređajem te zaključio da uređaj puno točnije pokazuje navedenu pojavu, da ne vezuje ruke eksperimentatora te da se željezni štapić ne mora ni dotaknuti rukom pa se čuva od hrđanja. Na kraju je Kučera istaknuo u kakvu se položaju taj uređaj čuva u ormaru [7].

Stanko Plivelić (1868. – 1925.), profesor fizike u Kraljevskoj realnoj gimnaziji i s njome spojenoj višoj trgovačkoj školi u Zemunu također se bavio elektricitetom i za svoj izložak dobio je Izložbenu medalju. Najvjerojatnije mu je dodijeljena za brošuru ili knjigu pod nazivom *Tehnička uporaba električnoga svjetla* koja je tiskana 1891. godine. O tome je jedini pisao Milan Krasović u nekrologu posvećenom Stanku Pliveliću, a koji je objavljen u *Nastavnom vjesniku* 1926. godine [8]. Pregledom Građe za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga, 1835.– 1940. nažalost nije nađena potvrda za tu Krasovićevu tvrdnju u pogledu knjige. Na taj način jedino što preostaje neprovjeren je, ali najvjerojatniji podatak da je riječ o Plivelićevoj brošuri koja je svoj odjek imala u nastavi.

Srećko Bošnjaković (1865. – 1907.), za svoju je knjigu dobio Sudioničku medalju. Na nju su imali pravo svi oni koji su po državnim oblastima, zavodima i poduzećima sudjelovali u znatnoj, nagrade vrijednoj mjeri. U toj nagrađenoj knjizi prezentirani su analitički podaci od 810 prirodnih vina iz Hrvatske i Slavonije. Vina su istraživana u Javnom analitičko kemijskom zavodu Dra S. Bošnjakovića u Zagrebu. Utemeljitelj i voditelj te privatne ustanove bio je imenovan nakon što je dvije godine prije dobio koncesiju za već spomenuto djelovanje. Jedan od važnih čimbenika u pogledu te knjige bila je činjenica da se Bošnjaković u inozemstvu upoznao s ekspertima za alkoholno vrenje. Godine 1895. imenovan je Bošnjaković tajnikom Zemaljskog povjerenstva za istraživanje vina, a postao je i sudski vještak za to područje [9].

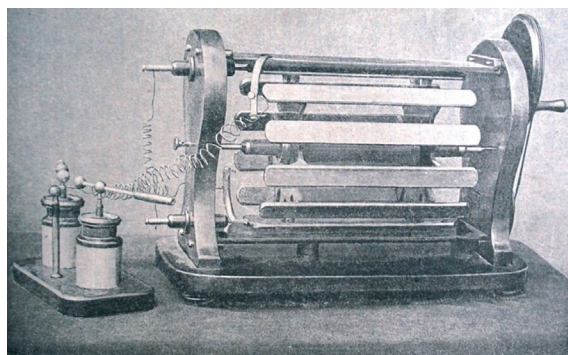
Sl. 12.: Stranica Bošnjakovićeve nagrađene knjige

Vaclav Pavlat dobio je za izum “elektroforno munjilo” Diplomu priznanicu. Tu diplomu dobili su izlagači koji nisu imali pravo na ostale nagrade, ali priznata im je vrijedna djelatnost te im je dodijeljena takva vrsta nagrade. Pavlat je radio kao profesor fizike u Velikoj gimnaziji u Gospiću. Svoj elektroforni uređaj opisao je u *Nastavnom vjesniku* 1893. godine. Valja istaknuti da je elektroforni uređaj prvi konstruirao Aleksandro Volta 1775. godine radi pokusa sa statičkim elektricitetom. Za objašnjenje rada uređaja treba objasniti načelo influencije. Pojmom influencije objašnjava se pojava razdvajanja pozitivnog i negativnog naboja u vodičima pod utjecajem vanjskog električnog polja. Dok traje influencija mogu se korisno nevezani naboji odvoditi s vodiča i pohranjivati u tadašnje kondenzatore.

Pavlat je u spomenutom časopisu opisao nedostatke sličnih uređaja, npr. Holzova uređaja, i istaknuo kako je on poboljšao i ubrzao punjenje tadašnjih kondenzatora (lajdenskih boca). Crtežima je popratio objašnjenja i opis rada uređaja. Dvije ploče od gume (električni izolator) negativno su nabijene i s donje strane obložene staniolom. Između tih ploča vrlo brzo se okretao induktor (električni vodič), koji je bio načinjen od 12 plosnatih mjedenih valjaka. Taj je induktor bio učvršćen na dvije ebonitne ploče. S jedne se ploče pozitivni naboj odvodio na jednu lajdensku bocu, a s druge se negativni naboj odvodio na drugu lajdensku bocu. Obje su se boce vrlo brzo napunile, za razliku od ostalih elektrofornih uređaja. Odvođenje je bilo ostvareno vodičem u obliku žice na čijem je jednom kraju bila četkica. Pavlat je istaknuo i drugu veliku prednost svojeg uređaja: bio je neosjetljiv na vlagu u zraku, što nije bio slučaj kod ostalih sličnih uređaja. O Pavlatovu uređaju pisao je i Oton Kučera u radu *Ueber eine neue Elektrofor-Maschine von Prof. Pavlat* (O jednom novom elektrofor-skom stroju prof. Pavlata), objavljen u *Glasniku Hrvatskoga naravoslovnog društva*, Zagreb, VIII. (1895./96.). Kučera je u tom radu također na slici prikazao elektroforni uređaj [10].

Sl. 13.: Vaclav Pavlat: diploma priznanica

Sl. 14.: Pavlatov elektroforni uređaj

Zaključak

Nastup izlagača iz Hrvatske i Slavonije na Milenijskoj izložbi 1896. u Budimpešti bio je posebno zapažen. O tome, s jedne strane, govore podaci o našim nagrađenim izlagačima, a s druge strane pohvale drugih zemalja kad je riječ o našem nastupu. Tako je 1610 imenovanih izlagača dobilo medalje ili Diplome priznanice. Po kategorijama nagrade su podijeljene na sljedeći način: 169 imenovanih izlagača dobilo je Veliku milenijsku medalju, 360 Izložbenu medalju, 175 Sudioničku medalju i 906 Diplomu priznanicu. Od tog broja imenovanih izlagača, koji su izlagali u industrijsko-gospodarskom paviljonu koji je detaljnije razmatran u skupini III. Nastava, 51 je dobio takvo priznanje: sedam Veliku milenijsku medalju, 15 Izložbenu medalju, 23 Sudioničku medalju i šest Diplomu priznanicu. Treba naglasiti da su u radu detaljnije prezentirani poznatiji izlagači čiji su izlošci imali prirodu tehničkog pronalaska. S obzirom na navedeno, očito je da je u vrijeme izložbe nastava imala vrlo važnu ulogu u razvoju gospodarstva, što je bilo tad i političko stanovište, ali i stanovište šire i uže (stručne) javnosti.

Literatura

- [1] Zakonski članak o autorskom pravu od 4. svibnja 1884.
- [2] Zakonski članak o povlasticah na izume od 12. listopada 1895.
- [3] Zakon o zaštiti pronalazaka (zakon o patentima) od 11. siječnja 1897.
- [4] *Kraljevine Hrvatska i Slavonija na tisućgodišnjoj zemaljskoj izložbi Kraljevine Ugarske u Budimpešti 1896*, Zagreb, 1896.
- [5] Branko Hanžek: *Rani razvoj tehnike*, monografija: Sveučilište u Zagrebu – 350 godina, Zagreb, 2019., str. 377-381.
- [6] Tatjana Kren, Branko Hanžek: *Oton Kučera*, Vinkovci, 2013., str.44-46.
- [7] Oton Kučera: Aparat za magnetsku influenciju zemaljskim magnetizmom, *Nastavni vjesnik*, knj. VI. (1898.), Zagreb, str. 58-61.
- [8] Milan Krasović: † Dr Stanko Plivelić, *Nastavni vjesnik*, knj. 34. (1926.), Zagreb, str. 53-55.
- [9] Srećko Bošnjaković (1865. – 1907.), znanstvenik i poduzetnik, Edicija: Rasprave i građa za povijest znanosti, knj. 16, Zagreb, 2016., str. 20-21.
- [10] Vladimir Muljević: *Elektrotehnika, kronologija razvitka u Hrvatskoj*, Zagreb, 1999., str. 28.

Mrežni izvori

- [11] <http://dnc.nsk.hr/DataServices/ImageView.aspx?id=2dbc398f-24a1-4f81-b039-1fb344445fbb>
- [12] <https://digitalna.nsk.hr/pb/?concept=info&id=113081>
- [13] <https://digitalnezbirke.kgz.hr/?object=view&id=19101>
- [14] <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=apz&datum=18960721&seite=3&zoom=33>
- [15] <https://epa.oszk.hu/00000/00030/02204/pdf/02204.pdf>
- [16] Muzej za umjetnost i obrt, <http://athena.muo.hr/?object=view&id=56695>, <http://athena.muo.hr/?object=view&id=56695&pt=2>

The Millennium of Hungary and the National exhibition, Budapest, 1896

Branko Hanžek, Arijana Kolak Bošnjak

Abstract: A historical overview of the Millennium exhibition of the Kingdom of Hungary occurred in Budapest in 1896 is presented. An insight into the historical circumstances related to this event was provided, as well as an insight into the appearance of the Kingdom of Croatia and Slavonia as part of that exhibition. The performance took place in three pavilions: forestry, economic-industrial and art-historical. A special review is dedicated to the exhibitors at the economic-industrial pavilion. The special intertwining of economy, science, technology and teaching was emphasized. Some exhibitors from the Kingdom of Croatia and Slavonia received medals and diplomas receipts for their outstanding performance. The appearance of well-known exhibitors is explained in more detail and special attention is paid to the technical invention of the nature of their exhibits, almost in the sense of the invention.

Keywords: Millennium exhibition, Budapest, Kingdom of Croatia and Slavonia, economic-industrial pavilion, exhibitors and their inventions, medals and diplomas receipts